

STM 2003

Spjutet Självråde

**Anteckningar om Wilhelm Peterson-Berger som
musikskriftställare**

Av Henrik Karlsson

© Denna text får ej mångfaldigas eller ytterligare publiceras utan tillstånd från författaren.

Upphovsrätten till de enskilda artiklarna ägs av resp. författare och Svenska samfundet för musikforskning. Enligt svensk lagstiftning är alla slags citat tillåtna inom ramen för en vetenskaplig eller kritisk framställning utan att upphovsrättsinnehavaren behöver tillfrågas. Det är också tillåtet att göra en kopia av enskilda artiklar för personligt bruk. Däremot är det inte tillåtet att kopiera hela databasen.

Spjutet Självråde

Anteckningar om Wilhelm Peterson-Berger
som musikskriftställare

Av *Henrik Karlsson*

"Hell! Var snäll!"
Telegram från "C.L."
till Peterson-Berger på 50-årsdagen 1917.¹

Till sagohjältarnas stående attribut hör ett magiskt vapen som ofta bär ett eget namn: Excalibur, Notung, Sting (Sagan om ringen). I andra akten av Wilhelm Peterson-Bergers opera *Arnljot* diskuterar några jämtar hjältens åtråvärda spjut som sades vara smitt med trolldomskraft och skyddade honom från att saras. När de får höra dess namn – Självråde – utbrister de: "Ja, ja! Den storskrytaren". En av männen uttolkar: "*Självtillit* heter hans spjut och hans sköld."

Vid många tillfällen har Peterson-Berger (1867–1942) understrukit den centrala roll som Arnljotgestalten, hans alter ego, intar i hela hans tankevärld och skapande: "min själ, mitt blod, kvintessensen, extraktet i dikt och ton av det väsentliga i min personlighet."² Här finns symboler och koder att tolka och nycklar att pröva som borde ge svar på många frågor om relationerna mellan liv och verk. Spjutets namn har naturligtvis inte bara med gestalten Arnljot att göra. Självrådighet och självtillit är träffande karakteristiker av det medium eller "vapen" som P.-B. brukade mest effektivt, det skrivna ordet. Inte oväntat är vapen- och stridsmetaforer vanliga när andra beskriver hans skriftställarverksamhet: svärd, bila, storslägga, dra blankt, spikklubba, värjestötar, stridshandske etc., sammanfattat av Bo Bergman i dikten "Det svenska" till hans 70-årsdag: "Strid stod det jämt om ditt namn".³

Arbetet med en inventering och förteckning över P.-B:s skrifter, recensioner och artiklar har föranlett några reflexioner kring denna bara i brottstycken lästa och kända del av P.-B:s verksamhet.⁴ De är inte tänkta som någon djupare granskning av texternas innehåll och P.-B:s musikäskådning utan som ett slags lägesbeskrivning och

-
1. Enligt osignerat referat av 50-årsfirandet i DN 28.2.1917. Att döma av samtalsjargongen i bevarad brevväxling (95 brev i SMB) är avsändaren sannolikt operasångaren Carl Lejdström ("Calle Lej").
 2. Brev till Armas Järnefelt, återgivet i NDA 10.2.1912.
 3. Se t.ex. Beite 1930, Nyman 1932, Rabenius 1943.

grundbidrag för fortsatt forskning.

Förteckningen bygger på ett omsorgsfullt inventeringsarbete som utfördes av läkaren Telemak Fredbärj (1895–1975) inför den verkförteckning och bibliografi han publicerade i festskriften till P.-B:s 70-årsdag (Fredbärj 1937). Han kompletterade och korrigerade fortlöpande dessa mängder av uppgifter och gjorde anteckningar om P.-B:s artiklar och recensioner i minimal piktur och med förvånansvärt få missvisande data.⁵ Det är också huvudsakligen Fredbärjs förtjänst att så mycket av P.-B:s manuskript, skisser, brev och andra källor bevarats. Kort efter P.-B:s död började han systematiskt efterlysa och samla in brev och autografer. Redan 1934 hade han gjort en räd på Dagens Nyheters redaktion för att hämta hem och rädda P.-B:s artikelmanuskript, något som föranledde en arg protest från tidningen som hävdade att manusen var dess egendom.⁶ I själva verket är källäget inför P.-B.-studier gott tack vare Fredbärjs insatser, som inte alltid underlättades av tonsättaren själv.

En ställvis kostlig brevväxling från mitten av 1930-talet vittnar om Fredbärjs mödor. Inför bibliografen frågade han enträget P.-B. om verk från studietiden, om kompositionsår, arrangemang, var autograferna fanns etc. P.-B. blev så småningom på dåligt humör och replikerade att han inte ville överlåta några otryckta kompositioner till "likmaskarna" utan tänkte bränna dem.⁷ Fredbärj försökte då blidka P.-B. med argument om framtida forskning, hur värdefullt det var att t.ex. Beethovens skissböcker och Wagners och Nietzsches tidiga verk sparats, väl vetande vilka av P.-B:s husgudar som borde åkallas. Denne avfärdade Beethovens "konceptlappar och utkast" som "det virrigaste och suddigaste som kan tänkas",⁸ skiftade argumentationsnivå och anklagade Fredbärj för att med bibliografen antyda att hans produktion därmed skulle vara avslutad, varpå följde nya diplomatiska förhandlingar och lämpor. Sannolikt förstörde P.-B. ändå en del opublicerade kompositioner och äldre versioner, som Fredbärj hade hört talas om.⁹ Antalet bevarade kompositionsfragment och skisser är likväl ganska stort, vartill kommer koncept eller program till flera större kompositioner (bl.a. tre helaftonsoperor, två enaktare, en balett, en cello-

4. Förteckningarna är beställda av P.-B.-Institutet i Östersund och Wilhelm Peterson-Berger-Sällskapet och kommer att göras tillgängliga under 2003.

5. "P.-B:s recensioner och uppsatser [1896–1942]. Samlade av T.F." Inbundet manuskript, T. Fredbärjs donation 1974:7, kaps. 16 (SMB). Hur Fredbärj gick tillväga med att spåra upp och förteckna de tryckta artiklarna är inte helt klarlagt. För artiklarna i DN gick han igenom samtliga tidningslägg fram till 1911, varefter DN:s eget pressregister kunde anlitas. Artiklar och enkätsvar i jultidningar, hembygdstidskrifter, andra dagstidningar etc. tyder på att han också haft tillgång till manuskript och/eller klippinsamlingar.

6. Brev från Sten Dehlberg till P.-B. 29.6.1934 (SMB). En utförligare redovisning av Fredbärjs insamlingsarbete lämnas i den kommande förteckningen.

7. Brev från P.-B. till Fredbärj 22.8.1936 (SMB). Korrespondensen kring bibliografen omfattar ett 30-tal brev i vardera riktningen åren 1935–37.

8. Brev från P.-B. till Fredbärj 18.6.1936 (SMB).

9. Brev från Fredbärj till Gösta Rollin 13.10.1948 och 7.11.1948 (Landsarkivet i Östersund).

konsert, en sjätte symfoni; Hedwall 1983, s. 88) men veterligt utan musik bevarad, ovisst om någon ens komponerats.¹⁰

”Det fruktade märket”

Den recensentsignatur som under drygt tre decennier sades förskräcka gästande utländska artister så till den grad att de undvek att framträda i Stockholm (Rabenius 1943) var naturligtvis det bekanta ”märket” *P.-B.* Under de fyra första åren som musikanmälare i DN, 1896–99, undertecknade *P.-B.* sina recensioner med signaturen *-t-*, växelvis med fullt utskrivet namn under ett antal större, fristående artiklar. Det var länge en hemlighet vem som dolde sig bakom detta *-t-*, vilket naturligtvis ökade både mystifikation och försäljningssiffror (Hult 1943, s. 184f; Rosenborg 1943, s. 207). För att i det längsta undgå avslöjande lämnade *P.-B.* sina recensionsmanus inte på tidningen utan direkt till huvudredaktören i hans bostad, och på konserter och operaföreställningar köpte han egna biljetter i stället för att sitta på de gängse recensentplatserna (Zweigbergk 1952, s. 29). Det är mindre känt att han också dolde sig under flera andra signaturer i DN, allt efter artiklarnas art. Några av dem, *-n -r* eller bara *-r*, användes som ett slags anonymitetsskydd efter artiklar där jäv kunde misstänkas, t.ex. i anmälningar av konserter där hans egna verk förekom och signaturen *P.-B.* hade varit direkt olämplig. Ett par artiklar med rubriken ”På sommarströv-tåg” (1896) bär signaturen *Mnr.*

Tre tusen artiklar

*P.-B.*s skriftställarverksamhet är inte belyst i sin helhet. Fortfarande utgör Bertil Carlbergs och Ruben G:son Bergs uppsatser i festskriften 1937 jämte Carlbergs biografi från 1950 de utförligaste studierna – och då bör man ha i minnet att festskriften tillkom med tonsättaren bildligt kikande över axlarna. Även andra har i ett flertal artiklar behandlat *P.-B.*s gärning som skribent (t.ex. Sten Beite, Sven Stolpe, Alf Nyman; se även Hedwall 1983, passim). Mitt syfte är inte att här ifrågasätta deras i huvudsak positiva omdömen om hans journalistiska stilkonst och ideal som skribent. De flesta som diskuterat hans texter har dock utgått från de två tryckta samlingsvolymerna *P.-B.-recensioner* (Peterson-Berger 1923) med sammanlagt 183 recensioner och de centrala artiklar som trycktes om i samlingarna *Melodins mysterium* (1937), *Om musik* (till 75-årsdagen 1942), *Minnen* (1943) och *Från utsiktstornet* (1951), eller fokuserat på

10. *P.-B.* säger visserligen i en intervju (DN 27.10.1940): ”Min opera 'Theano' är nu i det närmaste färdig, d.v.s. jag har inget partitur ännu, men texten är klar och största delen av musiken. Vissa partier har jag också spelat och läst upp för privata sällskap [...]”, men belägg saknas härför.

enbart vissa tidsutsnitt, språklig stil, teman eller incidenter (t.ex. R. Berg 1937, Broman 2000, Widestedt 2001, Rosengren 2001, Evertsson 2001).¹¹

Antalet artiklar i de sex samlingsvolymerna är tillhoppa drygt 300, vilket i realiteten utgör bara omkring tiondelen av det totala antalet artiklar och recensioner av P.-B:s hand. De recensioner som trycktes om i de två volymerna 1923 är naturligtvis utvalda för att ge en viss, balanserad och representativ bild av P.-B:s anmälningar. Dessutom kortades flera av texterna (framför allt i avslutande kommentarer rörande publikens storlek, närvarande från kungahuset etc.), många gavs helt nya rubriker och enstaka formuleringar ändrades.¹² De två sista samlingarna redigerades postumt av Telemak Fredbärj. Flertalet av de längre, fristående artiklarna från 1923 och framåt är alltså återutgivna. Däremot är merparten av hans senare recensioner inte tillgängliga i tryck.

I DN kan ca 2 900 artiklar och notiser återfinnas. De allra flesta är signerade, men ytterligare några anonyma födelsedagshyllningar, dödsrunor, ingresser, debattsvår och redaktionella texter kan enligt Fredbärj bindas till P.-B., innehållsligt eller stilmässigt. Han publicerade därutöver ca 200 artiklar i andra dagstidningar och tidskrifter. Omkring 100 av dem trycktes i flera publikationer samtidigt, bl.a. härrör majoriteten av de 45 artiklarna i Musiktidningen åren 1898–1900 från DN, oftast utan ändringar. En serie ”Musikbrev från huvudstaden” och ”Stockholmsoperan just nu” från åren 1911–12 publicerades parallellt i Göteborgs-Posten och Östersunds-Posten, ibland även i ytterligare dagstidningar. Det faktiska antalet originalartiklar rör sig därför om ca 3 000. Under de mest produktiva skribentåren 1912–16 författade P.-B. över 100 längre eller kortare artiklar per år, d.v.s. regelbundet ett par, tre i veckan under konsertsäsongens åtta–nio månader. De längre utlandsresor han företog 1899 (med Bayreuth som huvudmål) och 1920–21 (Italien) innebar visserligen uppehåll i dagskritiken men resulterade i gengäld i ett antal längre resebrev och artiklar.

Det är inte möjligt – och knappast intressant – att på det här stadiet gruppera artiklarna i någon form av statistik utifrån antal, kvantiteter eller genre. Skälet är främst att artiklarna är av så olika längd och täthet (från notiser på 10 rader eller mindre upp till halv- eller helsidor), och att de omspannar så många olika ämneskretsar. Förutom musikartiklar (recensioner, förhandsnotiser, tonsättarporträtt etc.) som överväger i antal finns ett betydande antal fristående artiklar i skilda ämnen, främst bland dem sex artiklar om vandringar i den svenska och norska fjällvärlden, publicerade i Svenska turistföreningens årsskrift (1895–1934).

Några iakttagelser kan dock göras, utifrån en schablonmässig, preliminär grupper-

11. P.-B:s övriga utgivna skrifter (*Svensk musikkultur* 1911, *Richard Wagner som kulturföreteelse* 1913 och översättningarna av Nietzsche, Wagner och Gottfried Keller) berörs ej här.

12. Rättade korrektur bevarade i SMB. Sannolikt fanns det planer på ett större urval av artiklar, eventuellt en tredje volym, eftersom ett antal artiklar i korrektur inte ingår i det slutliga trycket. Det bör observeras att ett 10-tal recensioner har felaktiga datum- och årsangivelser i den tryckta utgåvan. Ett av Fredbärj korrigerat exemplar finns i SMB (T. Fredbärjs donation 1974:7, kaps. 17).

ring av musikrecensionerna. Fördelningen över genrer avspeglar naturligtvis både konsertsituationen i Stockholm och P.-B:s egna preferenser. Antalet anmälningar av orkester- och oratoriekonserter ökar kontinuerligt, medan recensioner av kammarmusik och särskilt opera minskar under senare delen av 1920-talet. Detta balanseras i någon mån av ett antal större, kritiska artiklar om operakonsten vid samma tid. I grova tal utgör artiklarna om musikteater omkring ⁿ av det totala antalet (över 30% åren 1905–08 och bara ca 15% 1927–30), orkestermusik resp. kammarmusik (solo-sång, piano solo etc.) ⁿ vardera. Recensioner av kyrko- och körmusik är mycket få, i regel bara ett par årligen.

Som musikkritiker vid DN anmälde P.-B. omkring 625 föreställningar av operor och operetter och skrev därutöver ett 20-tal balett- och dansrecensioner (bl.a. sex artiklar 1922 om Svenska balettens gästspel i Stockholm). Den behandlade repertoaren är mycket bred, ca 170 olika verk. Några operor i standardrepertoaren anmäls i som mest ett 30-tal artiklar vardera: *Carmen*, *Aida*, *Valkyrian*, *Lohengrin* och *Faust*. Vid sidan av premiärrecensionerna är det i de allra flesta fall fråga om bedömningar av sängar- och dirigentprestationer som inleds med standardfrasen "Operan gav i går..." Åtminstone Wagner-recensionernas dominerande ställning, i längd såväl som antal, kan förklaras av P.-B:s personliga intresse, men det var också i standardrepertoaren som alla gästande stjärnor visade upp sig. Ett gästspel på Operan bestod i regel av huvudroller i 3–4 olika uppsättningar som togs upp på spelplanen enbart för gästens skull. Så recenserades t.ex. Sigrid Arnoldson 1902 som gästsolist i *Carmen*, *Faust*, *Romeo och Julia*. Det kan noteras att P.-B. inte mindre än fem gånger i DN kommenterade nybesättningar och rollprestationer i sin egen opera *Arnlfjot*, som han själv instuderade till urpremiären 1910 och därefter nitiskt vakade över, både via brev till sångare och dirigenter och i tidningsartiklar när han ansåg att så behövdes.

Vid Dagens Nyheter

Anställningen vid DN varade från 1896 till 1930, med undantag av drygt två års tjänstledighet som regissör vid Operan 1908–10. P.-B:s första publicerade text i DN, den 16 januari 1896, var en recension av Aulinkvartettens konsert efter att han i november året innan ombetts skriva en provrecension av Nya Filharmoniska Sällskaps konsert med Schumanns Faust-musik.¹³ Den sista recensionen i tjänsten slum-pade sig inte som någon *tour de force*; den handlade om manskören Musices amantes den 31 maj 1930.¹⁴

13. P.-B. har berättat om hur anställningen vid tidningen började (DN 23.12.1934; omtryckt i *Minnen*, fotnot 8, s. 404–07).

14. Anteckning av Fredbjärj: "Sista recensionen" (Klippbok "P.-B. Recensioner" IV, T. Fredbjärjs donation, 1974:7, kaps. 19, SMB).

Relationerna mellan P.-B. och tidningens ledning är tidigare beskrivna i krönikans form men inte utförligt analyserade (Ljungqvist 1953, s.369–82). På samma outredda nivå befinner sig hans lika långa och av hatkärlek präglade relation till den andra arbetsgivaren, Operan. Ingen annan institution nagelfars i hans artiklar så envetet som just Operan, dess chefer, programpolitik, dirigenter, regissörer och sångare – ja, också publiken.¹⁵ Han misstänkte dessutom, säkert utan grund, att Operan ”försökt och trott sig kunna köpa min tystnad” genom att anställa honom som regissör.¹⁶ Den sista, avslutande kontroversen med DN var också delvis relaterad till Operan: han anförde ett rykte han hört att huvudredaktören gett vinkar om att ”skona Operan”, vilket P.-B. naturligtvis inte kunde acceptera.” Då beslöt jag att sluta i D.N. fast jag måste vänta i 2 år”.¹⁷

Av tidningens tre huvudredaktörer under P.-B:s anställningstid – Fredrik Vult von Steijern, Otto von Zweigbergk och Sten Dehlgren – stod han närmast von Steijern, huvudredaktör 1889–98. Det var han som upptäckte P.-B:s talang som skribent, och det var det gemensamma Wagnerintresset som förde dem samman – men som också skilde dem åt så småningom. P.-B. var kring sekelskiftet, ibland jämte sina syskon, ofta ”house guest” på von Steijerns slott Kaggeholm på Helgön i Mälaren (numera Pingströrelsens folkhögskola) där denne förde ett generöst hus. P.-B. dedicerade i tacksamhet verk både till von Steijern och hustrun Gerda (librettot till *Ran* 1898 resp. *Sex låtar för klaver* 1897).

Vänskapen mellan herrarna började dock knaka sedan P.-B. besökt Bayreuth sommaren 1899. Den springande punkten var divergerande åsikter främst om Nietzsche, men också om Wagner. von Steijern var passionerad ”gammelmagnerian” och kunde inte acceptera de kritiska nyanser i wagnerdyrkan som P.-B. började ge uttryck för (von Zweigbergk 1952, s. 30). P.-B. å sin sida kunde inte tåla uppriktigt kritik från sina vänner; man skulle tolerera och i tysthet acceptera allt. Konflikten förstärktes tydligen också av P.-B:s inte ovanliga uppfattning att tro sig kunna skilja mellan sak och person, en princip han upprätthöll strikt när det gällde andra människor men aldrig när det gällde honom själv (Hult 1943, s. 187). Det är ett framträdande karaktärsdrag som löper som en röd tråd både genom recensionerna och privatlivet och som låg bakom otaliga brutna vänskapsförhållanden.¹⁸ Schismen med von Steijern hindrade alltså inte P.-B. att efter en tids uppehåll återuppta kontakten brevlades som om ing-

15. ”Publiken. Reflexioner med anledning af Stockholmsoperans Nibelungcykel”, *Östersunds-Posten* 18.11.1911.

16. Brev från P.-B. till von Zweigbergk 26.5.1911, återgivet i Ljungqvist 1953, s. 379.

17. Blyertsanteckning av P.-B. på baksidan av brev från Sten Dehlgren 19.5.1928 (SMB), sannolikt skrivet långt senare. Detsamma gäller en anteckning på brev från Dehlgren den 17.12.1923 (SMB), där P.-B. syftar på en kontrovers med tidningen rörande dess recension av hans bok ”P.-B.-recensioner” och skriver: ”Min första tanke på en ’början till slutet.’”

18. Se flertalet minnesporträtt, t.ex. Beite 1943, s. 193, Hult 1943, s. 187, Carlberg 1950 s. 52, Rabenius 1943.

enting hade hänt och i ett för att vara P.-B. ovanligt krusande brev föreslå sin nyvunna bekantskap E. A. Karlfeldt som ett slags efterträdande house guest på Kaggeholm: "Han har få vänner – om ens några – på landet här ikring Stockholm. Skulle det ej kunna passa till midsommar? [...] han är nämligen försynt och anspråkslös ända till gränsen af blyghet och folkskygghet – men talar i alla fall gärna och frimodigt."¹⁹

Protesterna mot P.-B. som kritiker var legio och ledde till flera offentligt utspelade "affärer", från den beryktade s.k. "Forsellska örffilen" 1897, "Burmesteraffären" 1903, åtal mot tidningen väckta av John Forsell 1905 och Armas Järnefelt 1908, anmälan till Pressens opinionsnämnd 1925 från Kurt Atterberg för ett uttalande om att denne ägnade sig åt "STIM:s motbjudande skojaraffärer"²⁰ till ett nytt fysiskt handgemäng 1929, denna gång med Svenska Dagbladets kritiker Moses Pergament.²¹ Därtill kom protestbrev från musikinstitutioner som Konsertföreningen och Operan, från kritikerkollegerna i de andra Stockholmstidningarna (DN 20.10.1924) och de många mer eller mindre privata uppgörelser, bemötanden och tillrättalägganden som P.-B. publicerade under årens lopp i form av öppna brev, repliker, artiklar eller insändare, t.ex. angreppen mot STIM, insändarbråk med arkitekten Per Benson om Sommarhagen (Jämtlands Tidning 1914) och inlägg i en åtalstvist rörande ersättning för dekorskisser till *Adils och Elisiv* 1927. Om DN inte publicerade insändarna gick han till andra dagstidningar.

Förtroendekris

I början innebar "affärerna" otvivelaktigt en god PR för tidningen (Ljungquist 1953, s. 372), och P.-B. var länge ett av dess mest säljande författarnamn. Men mot slutet av 1920-talet blev relationen till tidningen som nämnts allt mera ansträngd och närmade sig en definitiv kris (Rosenborg 1943, s. 222). Till detta bidrog såväl P.-B:s efterhand besvärande antisemitism (se Rosengren 2001) och rabiata förföljelse av "kakofonisterna" (Broman 2000, passim), som hans egen ökande leda inför dagsrecenserandet. På det för P.-B. vanliga sättet fördes diskussionen med tidningen brevlades – han hade ingen fast arbetsplats på redaktionen eftersom han i regel skrev sina recensioner ute på någon lokal och lämnade sitt ofta svärtydda, handskrivna manus i DN-huset (Rosenborg 1943, s. 207).²² Huvudredaktören Sten Dehlgren klagade på

19. Brev från P.-B. till von Stejtern 10.6.1902 (SMB).

20. Uttrycket förekommer i P.-B:s perfida recension av Atterbergs femte symfoni i DN 26.11.1925, vilket naturligtvis retade Atterberg (jämfte P.-B:s tre artiklar om STIM från 1924, "Penningen och anden", varav två trycktes om i *Från utsiktstornet*). Det enda i recensionen som rimligen kunde prövas i nämnden var insinuationerna om oegentligheter inom STIM. Notis om nämndens ogillande utslag i Stockholms-Tidningen 28.3.1926.

21. För närmare detaljer, se bl.a. Carlberg 1950, beträffande Moses Pergament se Rosengren 2001.

att P.-B. under de sista två åren använt recensionerna för att "som man säger ge betalt för gammal ost, d.v.s. låta recensionerna influeras av obehagliga personliga mellanhavanden med vederbörande, som strängt taget ej haft med själva den föreliggande tilldragelsen eller saken att skaffa".²³ Dehlgren konstaterade också med ogillande att P.-B. som huvudrecensent numera sällan recenserade Stockholmsoperans föreställningar, vilket överläts till de biträdande kritikerna. Operaföreställningar ansågs liksom pianodebuter höra till försterecensentens uppdrag (Berg 1954, s. 439). P.-B:s egna recensioner minskade i antal (säsongen 1927/28 var de bara 62, jämfört med den biträdande recensentens 112, uppgav Dehlgren), något som dessutom orsakade tidningen merkostnader. Missnöjet diskuterades också i DN:s styrelse. P.-B. begärde flera gånger förgäves ett formellt protokollsutdrag med avsikt att gå in i skriftlig polemik, men fick nöja sig med följande, allmänt formulerade reprimand:

Styrelsen har intet emot att Du även säsongen 1928–1929 fortsätter som ordinarie musikkritiker i Dagens Nyheter på samma sätt som skisserades vid uppgårelsen till säsongen 1921–1922 men uttrycker en önskan att den ordinarie kritikern mer än som varit fallet under säsongen 1927–1928 personligen ville recensera musiktilldragelserna och endast anlita vikarie, vare sig denna tas utom eller inom redaktionen, i undantagsfall eller vid kollision mellan musiktilldragelser samt söka vid recensionerna iakttäta erforderlig objektivitet.²⁴

De närmare omständigheterna kring P.B:s sista år på DN återstår att utforska, i den mån de är av allmänt intresse. Huruvida P.-B. sade upp sig själv, förhandlade sig till ett slags förtidspension eller avskedades från DN förefaller vara en tolkningsfråga; uppgifterna är motstridiga. "Du ber om erkännande av Ditt i begge sista breven meddelade beslut att från och med hösten 1930 sluta som musikrecensent i Dagens Nyheter. Här har du det."²⁵ antyder att P.-B. själv drev fram ett slutligt avgörande, men uppenbarligen hade tidningen tröttnat på de många turerna och planerat säga upp anställningskontraktet under alla omständigheter.

Man kan i efterhand lakoniskt sammanfatta att förtroendet var uttömt från båda parter och att en konfliktfri fortsättning inte längre var tänkbar. Något bidrog säkert också P.-B:s engagemang vid sidan av DN. Åren 1926–29 var han tillsammans med Felix Saul redaktör för tidskriften *Musikkultur*, där han publicerade sammanlagt 18 bidrag. (Hans första tidskriftsprojekt, *Ariel*, överlevde bara två nummer under sin enda ärgång 1919.) Relationerna till DN upphörde dock inte med detta. Tidningen

22. Det fanns ett slags tyst överenskommelse mellan P.-B. och redaktionen att han skrev "med råge" och att nattredaktören kunde ta bort eller lindra de elakaste tillmälena (Ljungquist 1953, s. 381). P.-B. inväntade aldrig korrekturet, vilket förklarar de många rättelser och förtydliganden som han i efterhand gjorde till sina recensioner, ofta på Namn och Nytt-sidan. Flera av ändringarna i *P.-B.-recensioner* 1923 består sannolikt av sådana korrekturändringar.

23. Brev från Dehlgren till P.-B. 19.5.1928 (SMB).

24. Bilaga till ovannämnda brev.

25. Brev från Dehlgren till P.-B. 3.12.1929 (SMB).

slöt ett avtal med P.-B. om 12 artiklar per år till ett arvode av 5 000 kr, som förlängdes ärligen och löpte tämligen friktionsfritt fram till 1937, då DN omvandlade beloppet till pension som en gåva på 70-årsdagen. P.-B. valde själv ämnen för sina artiklar (varav några refuserades), och DN:s önskemål att han speciellt skulle bevaka radions musikutsändningar anammades inte. DN bad P.-B. att komponera musik till en kantat planerad för tidningens 75-årsjubileum 1940,²⁶ men festligheterna måste tonas ned på grund av världskriget och projektet skrinlades.

Under mellanspelet som regissör vid Operan publicerade P.-B. inte några egentliga recensioner i DN fr.o.m. september 1908 t.o.m. december 1910 men däremot fem längre andra artiklar och åren 1909–12 omfattande översikter i andra dagstidningar, främst Östersunds-Posten och Göteborgs-Posten. De flesta handlade om aktuella operafrågor, närmare bestämt Stockholmsoperan. Regissörsuppdraget hindrade honom alltså inte att i landsortspressen framföra sina åsikter om Operan. Särskilt en av dessa artiklar är uteslutande en plädering i egen sak – bräket med Operan och Armas Järnefelt rörande *Arnljot* – vilket han försöker avväpnande parera genom att tillstå det öppet: "Mitt 'musikbref' har denna gång i högre grad än vanligt blifvit en talan i egen sak. Men – det fanns verkligen ingenting annat att tala om; något annat har icke hänt sedan jag sist skref." (Östersunds-Posten 17.2.1912.)

Pensionär och frilans

Från och med hösten 1930 förändras P.-B:s skriftställarverksamhet drastiskt. Dagsrecensionerna upphör nästan helt och de längre artiklarna dominerar. Han fortsätter att publicera sig i DN i ett antal tunga artikelsviter, först "Operans framtid" (två artiklar 1931) och åtta memoarkapitel (1932) tillkomna på DN:s initiativ, fyra artiklar till Wagnerminnet (1933) och samma år två uppmärksammade artiklar (om Nietzsche resp. Brahms) som tar ställning mot Hitlertyskland; vidare tre artiklar med rubriken "Ett par musikaliska tidstecken" (1934) om resp. folkvisa, kyrkomusik och Béla Bartók, en serie debattartiklar rubricerade "Musik och moral" (1935) och under första hälften av decenniet minnesartiklar om Ludvig Norman (1931), Beethoven och Frankrike (s.ä.), Grieg (1932), Händel (1935) och Bach (s.ä.) samt "Folkmusik och konstmusik" (1936). De flesta av dessa ingår i samlingsvolymerna. Artiklarna levereras till tidningen ungefär en gång i månaden, och det är helt klart att den lugnare takten och distansen till det aktuella musiklivet är till fördel för innehållet; sammantaget innebär början av 1930-talet en höjdpunkt i hans skriftställarskap.

För tidskriften *Vår Sång* skriver P.-B. 1935–39 inte mindre än 18 artiklar om musikens elementa (melodi, tempo, rytm, harmonik, periodik, flerstämmighet). Många av dem är rätt korta (1–2 sidor), men de utgör sammantaget något av hans musik-

26. Brev från Sten Dehlgren till P.-B. 3.5.1939 (SMB).

estetiska "summa" och en sista blomstring som skribent. Merparten av dem samlades jämte vissa utvidgningar till skriften *Melodins mysterium* (1937). Några artiklar och recensioner följer också i Östersunds-Posten, och han berättar i intervjuer vid flera tillfällen under de sista åren om de planerade stora operaprojekten som antar allt mer orealistiska och visionära proportioner.²⁷ De är tänkta för ett permanent festspelshus på Frösön med Bayreuth och Oberammergau som förebilder och hade varit på tal ända sedan 1910-talet. Ännu ett halvår före sin död skriver han i brev till systemen Gerda: "Jag drömmer om ett festspelshus ovanför lägden. Andra drömma också. Kanske blir det verklighet" (30.3.1942). P.-B:s skaparkraft var då bruten; från de två sista levnadsåren finns inga nya fullbordade kompositioner och bara ett par kortare enkätsvar och artiklar i lokalpressen, t.ex. "Var Arnljot svensk?" (*Fältjägaren* 1941 nr 5). Under de första vintrarna som pensionär på Sommarhagen var kontrasten till musiklivet i Stockholm påtaglig och besvärande. P.-B. umgicks en tid med tankar på att flytta tillbaka och börja på nytt vid DN eller rentav slå sig ned utomlands.²⁸ Ju längre det dröjde mellan Stockholmsresorna och gästbesöken, desto mer tilltog bitterheten i brev och intervjuer över "atterbergarna" som han menade motarbetade hans musik och över kulturlivets "fördumning" i allmänhet – intervjuande journalister inte undantagna. Den allra sista originalartikeln till DN är ett slags resignerat bokslut, "Musik och intelligens" (DN 30.12.1940).

På försommaren 1942 utkommer Karl Tiréns "Die lappische Volksmusik" (*Acta Laponica* bd 3) där P.-B:s artikel "Lapsk musik" från 1913²⁹ ingår som inledning, nu i tysk översättning och med en ny rubrik: "Diese Weisen sind wie Blumen im Gebirgsmoose..." P.-B:s långa och omfattande verksamhet som skriftställare får på detta sätt en värdig slutsten, symbolisk på flera plan. Hans allra första tryckta artikel från 1895 handlade inte om musik utan om en fjällvandring,³⁰ ämnet för den sist tryckta är fjällbefolkningens sång.

"Lapsk musik" är en av P.-B:s fåtaliga större artiklar om folkmusik,³¹ intressant också som pendang till användningen av jojkmotiv i *Same Ätnam* (se Ternhag 2000) och central även i hans egna ögon: "...jag anser denna uppsats vara bland mina bättre", skriver han med illa dolt understatement.³² Men den knyter också på ett annat plan samman trädarna med det förflyttna. De tre bröderna Johan, Karl och

27. SvD 6.II.1938, DN 27.IO.1940, SocDem 15.I2.1941, SvD 27.2.1942, m.fl.

28. "Bitter P.-B. lämnar Sverige", intervju av Alma Braathen i Svenska Journalen nr 28, 1934.

29. DN 28.4.1913; omtryckt i *Om musik* (1942).

30. "Öfver Borgarfjällen", *Svenska turistföreningens årsskrift* 1895 (omtryckt i *Minnen* 1943).

31. De övriga är främst tre artiklar om spelmanstävlingar från 1910 (omtryckt i *Från utsiktstornet*); vidare "Allmogelåtar, folkmusik och kultur", DN 20.4.1924 (rec. av *Svenska låtar*); "'Glädjens blomster'. Påpekande om svensk folkmusik, svenskt nationallynne m.m.", DN 5.IO.1928 (polemik mot Ture Rangström); "Svenska låtar, Örjanslåten m.fl. i modern belysning", DN 30.II.1930; "Den svenska folkvisans dag", DN 3.7.1934 (omtryckt i *Från utsiktstornet*).

32. Brev till E. Manker 12.3.1941 (Nordiska museet).

Lars Tirén spelade som nära vänner väsentliga roller i P.-B:s utveckling som tonsättare, låt vara att P.-B. i ett öppet brev sagt upp bekantskapen med Karl Tirén 1926 (a.a. s. 68). Det var utgivaren bakom Acta Laponica, Ernst Manker vid Nordiska museet, som väckte idén att "verket försågs med en inledning av Same Ätnams skapare".³³ P.-B. hade inte något emot att "Lapsk musik" trycktes om, inte heller mot de smärre redigeringar som Manker föreslog. Däremot förekom ingen förnyad personlig kontakt mellan de före detta vännerna, utan P.-B:s medgivande erhöles skriftligen sedan Manker och P.-B:s syster Gerda fungerat som diplomatiska kurirer.

Dubbelrollen

En sentida läsare kan inte undgå att fundera över gränsdragningen mellan skribenten P.-B. och tonsättaren, inte bara när han tillåter sig att kommentera framföranden av egna verk eller en ny rolltolkning i *Arnlfjot*. Flera av de större verken, t.ex. Opera-, Luleå- och Umeå-kantaterna och *Same Ätnam* presenteras i DN med kompletta texter och notexempel.³⁴ Inför premiären av *Domedagsprofeterna* återges inte bara handlingen i detalj utan också en katalog över ledmotiven. 1932 följer så serien av memoarkapitel i DN:s söndagsbilaga (i regel helsidor med foton och tecknade vinjetter) som så småningom sammanställdes av Fredbärj i bokform till *Minnen*. Åtta kompositioner av P.-B. återges komplett i DN, oftast i de speciella julnumren.³⁵ Ingen annan svensk tonsättare hade en jämförbar plattform där både den personliga musikuppfattningen och de egna kompositionerna kunde presenteras så utförligt och oemot-sagt.

Man kan undra om P.-B. någonsin på allvar reflekterade över denna sin dubbelroll som tonsättare och kritiker och över objektivitet och gränsdragningar. Det finns inga belägg för det (jfr Hedwall 1983, s. 22). Majoriteten av de andra ledande Stockholmskritikerna var ju också tonsättare; det betraktades närmast som en förutsättning för kritikeryrket att ha den tekniska bakgrunden (Berg 1954, s. 438). Att tonsättarkollegera tidigt noterade och irriterades över hans maktposition var ofrånkomligt. Nedanstående exempel följer ett mönster som blev det vanliga: ett initialt angrepp från P.-B. besvarades av den angripne, därpå ett par replikväxlingar i eskalerat tonfall från båda hållen, och en avslutande florettstöt eller storslägg från P.-B. (om stridsmetaforerna ursäktas). Det hände förvisso också att han lade ned vapnen, med en ironisk släng, en hänvisning till missförstånd eller korrekturfel, men inte med att öppet ge

33. Brev från E. Manker till P.-B. 19.3.1941 (Nordiska museet).

34. Luleåkantaten: DN 31.7.1921 (helsida med notexempel i faksimil och kommentar); Umeåkantaten: DN 23.6.1922 (dito); Operakantaten DN 19.1.1923 (fullständig text, notexempel); *Same Ätnam* DN 9.12.1917 och 19.3.1918; *Domedagsprofeterna* DN 12 och 14.2.1919.

35. 1911 *Hembygdshälsning*; 1923 *På gräset under lindarna*; 1924 *Digestion Americaine*; 1925 *En julmelodi*; 1926 *Ett nytt Frösöblomster*; 1927 *Vandringssång*; 1934 *Frösökörens fansång*; 1936 *Svensk frihetssång*.

den andra parten rätt.

År 1906 ifrågasatte P.-B. i en förhandsartikel om den första svenska musikfesten att verk av tonsättaren och dirigenten Richard Henneberg stod på programmet, då han "knappast är mera kompositör än svenskfödd" (DN 3.6.1906). Henneberg reagerade naturligtvis, med ...

förvåning öfver, att herr P.-B. fann det tillständigt vid det exceptionella tillfället, som "första Svenska musikfesten" onekligen varit, att uppträda – därmed vanlig rättskänsla kränkande – som både part och domare, eller med andra ord: som såväl skapande och exekverande konstnär som kritiker (SvD 6.6.1906).

Duellen trappades upp genom att Henneberg kände sig tvingad att publicera privata brev från P.-B. för att bevisa att denne farit med lögn i sin svarsartikel, varpå P.-B. kvitterade med att Henneberg som dirigent musikaliskt saboterat hans *Ran* på Operan. Om anklagelserna för jäv svarade P.-B:

Tankegången i detta påstående är icke mycket ärofull för hr Henneberg. Om någon olägenhet verkligen uppstod af min fullt öppna och på intet sätt förhelligade dubbelverksamhet, så måtte det väl snarast ha varit den, att mitt omdöme som kritiker förlorade i giltighet och auktoritet, något som ju hr Henneberg har all anledning att önska. (SvD 7.6.1906).

Med den borne narcissistens aningslöshet klagade P.-B. i stället över att DN inte gav hans *eget* skapande tillräcklig uppmärksamhet och visar ingen som helst förståelse för tidningens dilemma (von Zweigbergk 1952, s. 378f). Vem skulle man ha anförtrott att recensera hans kompositioner, och vem skulle ha vågat göra det? P.-B:s efterträdare Curt Berg var väl medveten om minfältet när han anmälde uruppförandet av P.-B:s femte symfoni, *Solitudo*, år 1934 (Berg 1954, s. 449ff). Trots att Berg avsiktligt skrev en "god recension", uppenbarligen inte utan visst samvetskval, resulterade den i att P.-B. bröt vänskapen. Efter en kort tids försoning via mellanhänder var det dags för en ny brytning, sedan Berg skrivit positiva ord om Sigurd von Kochs sänger och violinsonat. P.-B. hade inte glömt att von Koch som musikanmälare i Stockholms-Tidningen en gång uttalat sig kritiskt om hans kompositioner (a.a., s. 451).

Dubbelrollens andra aspekt, slitningen mellan egnas och andras tankevärldar, är däremot uppenbart och förstaeligt en konflikt:

Du tror icke att recensentverksamheten tar kraft och tid från mitt konstnärliga skapande – om du visste hur det känns att vara fylld av sin egen musik, sina egna stämningar, känslors och fantasigestalters tonuttryck, att kämpa för detta uttrycks klarhet och renhet och samtidigt dagligen nödgas utsätta sig för andras musik, insuga deras personligheter, distraheras av skyldigheten att formulera dem, då skulle du tro." (Ljungquist 1953, s. 380.)

Detta brev till huvudredaktören Otto von Zweigbergk är skrivet 1913, under en av P.-B:s mest kreativa perioder.

Skrivstil och personlighet

Rimligen skulle en närläsning av samtliga 3 000 artiklar, och framför allt de som aldrig utgivits i bokform, kunna nyansera schablonbilden av "det fruktade märket", som den ser ut i dag. En generell iakttagelse är för det första att den nedgörande och skoningslösa kritiken, "Peterson-Arger", inte tycks dominera kvantitativt utan balanseras av en ofta varm och generös uppskattning av vissa konstnärskap. En annan angelägen tråd att följa är hur P.-B:s med åren så rigida motstånd mot "kakofonisterna" byggs upp och var det har sina rötter. För det tredje måste det kunna diskuteras i vad mån P.-B:s ofta negativa bedömning av samtida kolleger som Rangström, Alfvén, Stenhammar, Atterberg, Lindberg, Berg m.fl. var relevant eller inte, sett mot bakgrund av den sällningsprocess som skett under de gångna 80–100 åren och hur deras verk värderas idag.

Få svenska musikkritiker – om ens någon annan – har producerat en så stor mängd texter, inklusive programförklaringar och målsättningar. Hur stämmer P.-B:s teori med hans praktik, och hur hanterar han balansen mellan det objektiva och det subjektiva? Om nu P.-B. verkligen hade "rätt" i sin bedömning och sina prognoser om vissa komponister och konstnärskap, hur kunde han då ha så "fel" om andra? Han måste ju ändå ha besuttit en unik kompetens inom många repertoarer, inte minst operans och solosångens. Var det omdömet som svek, eller var det personliga rancuner eller musikideologiska aspekter som tog överhanden? Stämmer en retrospektiv programförklaring som denna:

En musikkritiker skall vara journalist. Han skall skriva så att man kan ha nöje av att läsa det även om man inte studerat de teoretiska urkunderna. Själv har jag bara lyssnat och sedan försökt återge de idé-associationer jag fått av vad jag hört. Och om jag fått intrycket av något fullt när jag hört en sångerska, så har jag skrivit att hon sjöng fullt. Så enkelt är det. (Kusoffsky 1936.)

Att P.-B:s skrivarettik och skrivstil är ett med personligheten, är en truism. I texterna finns esprin och elegansen och de breda penseldragen, men även arroganta överdrifter, ibland också en total brist på empati och en manisk självcentrering. Motsvarande egenskaper återkommer även i vännernas karaktäristiker av personligheten. Av allt att döma hade hans bestämda ideal som skribent, formulerat i den ofta citerade artikeln i *Idun* från 1912,³⁶ ett högt pris som han också fick betala i form av upprepade kontroverser med dem han skrev om och motgångar för hans eget skapande. Dubbelrollen som tonsättare och kritiker blev ödesdiger men var en väg han själv valt och vant sig vid under lång tid, på gott och ont. Det är naturligtvis svårt att veta om inte den inbyggda spänningen i detta förhållande och det faktum att dubbelrollen varit hans livsluft så länge också inneburit den nödvändiga stimulansen. När han flyttade från hetluften till lugnet just för att ägna sig åt de ofullbordade projekten började

36. "Några ord om musikkritik", *Idun* 22.9.2912; omtryckt i *Om musik*. Se även Hedwall 1983, s. 22.

också skaparkraften sina.

P.-B. hade extremt lätt för att formulera sig i ord och "skrev lika snabbt som han talade och talade lika snabbt som han tänkte" (Rabenius 1943). Ofta skrev han sina anmälningar mycket raskt, impulsivt och liksom uppslukad av den egna idé- och tankevärlden, utan någon som helst tanke på de personer det handlade om. Spontanitet och "infall" nämns ofta av vänkretsen som typiska karaktärsdrag; i stället för telefonsamtal skrev han gärna på gammaldags manér impulsiva biljetter och meddelanden, som han lät betjänten Wenngren leverera till mottagarna (Berg 1954, s. 440). Märk också att P.-B. som skribent inte är epiker eller storformernas man; recensioner med udd och den korta polemiska artikeln eller novellformatet var hans främsta uttrycksform. Alla utgivna skrifter (även *Richard Wagner som kulturföreteelse*) är artikelsamlingar, och den planerade självbiografin blev aldrig färdig.

Den personligt riktade, hänsynslösa skrivstilen resulterade som nämnts i många sårande övertramp, utan att han brydde sig eller ens förstod (Berg 1954, s. 441). Pikarna kunde också drabba musiker och sångare som betraktade sig som hans vänner. Samtidigt tog han mycket illa vid sig av andras kritik och var trots sin litterära bildning gåtfullt okritisk inför sina egna försök som lyriker (Librettot till *Ran* som kritiserades av Oscar Levertin är ett exempel; det fullbordade librettot till *Theano* är ett annat, stundom överskridande pekoralets gräns). "Tanken att även diletterantiskt nonsens kan bli till under brinnande hänförelse eller annat starkt engagemang av personligheten var honom okänd." (Flyckt 1952.) P.-B:s orubbliga tro på de egna verkens halt hör till det konstnärliga egots privilegier inom alla genrer, liksom den bristande insikten att tiden kan ha runnit förbi de egna uttrycksformerna. Men att motståndet och kritiken mot de egna verken delvis kunde vara självförvällat var honom tydligt helt främmande (Rabenius 1943). "Nej, det är mycket litet av vad jag skrivit som jag skulle vilja ha ändrat. Jag har funnit att jag kanske varit litet för utsvävande lyrisk här och var, men det är allt. Min kritikerverksamhet följde en fast linje", säger han 1936 (Kussofsky 1936). Spjutet "Självråde" talade fortfarande.

Det är alltså ingen djärv slutsats att det var just P.-B:s skriftställer verksamhet som tidigt orsakade den starka polarisering kring hans verk som ännu märks. På den ena sidan reste vänner och panegyriska främjare en försvars- och propagandamur, senare förstärkt av det år 1950 bildade Peterson-Berger Sällskapet. Enskilda medlemmar bemötte i artiklar och brev alla slags kritiska recensioner och analyser, vilket ofta hade en motsatt effekt än den avsedda. På den andra fronten fanns bittra motståndare bland tonsättare, musiker, skribenter och institutioner som utsatts för hans nedgörande kritik och hämnades genom att ignorera eller skriva ner hans verk. Där stod inte bara traditionalister som Atterberg och Alfvén utan också modernisterna och deras uttolkare:

Peterson-Berger's stora dårskap är att han komponerar. Också Nietzsche komponerade – och ingen lastar honom längre för det. Man kan inte göra Peterson-Berger någon större tjänst än att glömma hans musik. Då framstår han i den kraftiga gestal-

ten av en straffande profet, som driver månglarna ur templet. Det är hans publicistiska verksamhet, som mer än mycket annat skaffat luft under vingarna för musiklivet. (Rabe 1927.)

Man har sagt att P.-B. inte var elak (Engström 1993, s. 96). Visst kunde han som privatperson bland vänner också visa en generös, charmfull och ömhudad sida, men som kritiker kunde han definitivt vara sataniskt elak, om än inte uträknat – det är omöjligt att hävda något annat och att han inte visste var pilarna skulle träffa som bäst. (Rabenius 1943) Det mångomvittnat ”motsägelsefulla” i hans personlighet rymmer förvisso sådana kontraster och är inte sällsynt hos skaparnaturer. Över P.-B:s personlighet och liv vilar en aura av bristande verklighetsförankring, vare sig den bottnade i social okänslighet eller en groteskt förstörad självbild, eller en kombination av båda. P.-B:s skrivande är till största delen nutids- och aktualitetsanknutet, i stark kontrast till den verklighetsflykt, det drömmeri, den sagovärld, nostalgi och det filosoferande som är så framträdande i hans komponerande och textval. Också här finns uppenbarligen en balansakt eller ett spänningsfält mellan två poler, som var nödvändig att upprätthålla för att P.-B:s komplicerade persona inte skulle krackelera.

”Bakom hänet lurar gräten”, skriver Yngve Flyckt (själv biträdande musikrecensent vid DN 1941–44) som i ett par artiklar gör ansatser till en psykologisk tolkning. Hans hypotes är att P.-B:s nedgörande kritik bottnar i mindervärdeskänslor:

PB var inte färdig med sina studier när han tillträdde posten som DN:s musikkritiker. Och hur skulle han sedan våga röja sitt behov av studier genom att ta lektioner? [...] Han kände sig sedan ofullgånge och värjde sig med övertro på inspirationen och den folkliga tonens betydelse. Och som utstött ur fackmännens led tog han vild revansch genom att låtsas överlägenhet och förakt för ”halvbildningen.” (Flyckt 1951.)

Flyckts resonemang förefaller fullt rimligt, men för att fördjupa och förankra det (och liknande hypoteser) krävs en förutsättningslös läsning av berättelsen om P.-B:s två huvudyrken *tillsammans* med vad källorna säger om hans personlighet och liv och att man lägger den numera allt ointressantare diskussionen om bra och dåliga verk åt sidan. En sådan infallsvinkel uppmärksammades redan 1975 av Jan Kask i detta forum, men har ännu inte prövats nämnvärt (Kask 1975).

Även om vännerna och levnadstecknarna inte uttryckligen nämner den kliniska termen narcissism, radar de observant upp de klassiska symptomen hos P.-B., inte minst mångfalden av motsägelsefulla drag. Hela hans produktion innehåller vidare rikligt med stoff för en närläsning utifrån ett genusperspektiv, grundad på antaganden om icke utlevd (eller sublimerad) sexualitet, som projiceras i mängder av uttalanden om manligt och kvinnligt som ideal – och såväl stereotyper som symboler, bör tilläggas. För vad är väl spjutet ”Självråde” om inte en iögonenfallande freudiansk manbarhetssymbol, som P.-B. slipar på livet igenom, på offentlig arena dessutom, mot verkliga och inbillade fiender?

Förkortningar

DN	Dagens Nyheter
NDA	Nya Dagligt Allehanda
SvD	Svenska Dagbladet
SMB	Statens musikbibliotek
SocDem	Social-Demokraten

Litteratur

- Beite, Sten 1930: "Om svensk folkmusik, Söderman och Peterson-Berger." i: *Fönstret* 11.12.1930.
- Beite, Sten 1943: "Wilhelm Peterson-Berger. Några minnesanteckningar", i: *Musikmänniskor. Personliga minnen av bortgångna svenska tonsättare*, red. F. H. Törnblom, Hägkomster och livsintryck 24, Uppsala, s. 188–295.
- Berg, Curt 1954: "Mina relationer till P.-B.", i: 1922–1946. *Ur Dagens Nyheter historia*, d. III, utg. Ivar Ljungquist, Stockholm, s. 434–52.
- Berg, Ruben G:son 1937: "Ordstudier i Wilhelm Peterson-Bergers kritiker", i: *Wilhelm Peterson-Berger. Festskrift den 27 februari 1937*. Stockholm, s. 179–204.
- Broman, Per-Olov 2000: *Kakofont storhetsvansinne eller uttryck för det djupaste liv? Om ny musik och musikskadning i svenskt 1920-tal, med särskild tonvikt på Hilding Rosenberg*. Diss., Uppsala universitet.
- Carlberg, Bertil: "Wilhelm Peterson-Berger som musikskriftställare", i: *Wilhelm Peterson-Berger. Festskrift den 27 februari 1937*. Stockholm, s. 179–204.
- Engström, Bengt Olof 1993: "Tre bilder av Wilhelm Peterson-Berger", i: *Thule. Kungl. Skytteanska Samfundets Årsbok 1993*, s. 95–99.
- Evertsson, Maria, 2001: *Wilhelm Peterson-Bergers konstfilosofi. Inflytandet från Friedrich Nietzsche och Richard Wagner*. D-uppsats, Inst. för musikvetenskap, Uppsala universitet.
- Fredbärj, Telemak 1937: "Bibliografi över Wilhelm Peterson-Bergers verk", i: *Wilhelm Peterson-Berger. Festskrift den 27 februari 1937*. Stockholm, s. 237–303.
- Flyckt, Yngve 1951: "Bakom hänet lurar gräten", *Expressen* 8.10.1951.
- Flyckt, Yngve 1952: "Illa förvaltat arvedel", *Expressen* 9.11.1952.
- Hedwall, Lennart 1983: *Wilhelm Peterson-Berger. En bildbiografi*. Uppsala.
- Hult, O.T. 1943: "Med P.-B. i tidiga ungdomsår", i: *Musikmänniskor. Personliga minnen av bortgångna svenska tonsättare*, red. F. H. Törnblom, Hägkomster och livsintryck 24, Uppsala, s. 182–87.
- Kask, Jan 1975: "Wilhelm Peterson-Berger – en länk i en försummad forskning", i: *Svensk tidskrift för musikkforskning* 1975, s. 61–68.
- Kusoffsky, Hartvig [sign. "Koski"] 1936: "P.-B. i biktstolen. Jag erkänner allt, men jag ångrar ingenting." i: *Aftonbladet* 1.8.1936.
- Ljungquist, Ivar 1953: *Kampen om läsarna. Ur Dagens Nyheter historia*, d. II. 1889–1921, Stockholm.
- Nyman, Alf: "Wilhelm Peterson-Berger som musikskriftställare." i: *Bonniers litterära magasin*, 1932 nr 2, s. 42–46.
- Peterson-Berger, Wilhelm 1926: *P.-B. recensioner. Glimtar och skuggor ur Stockholms musikvärld 1896–1923*, I–II, Stockholm.
- Peterson-Berger, Wilhelm 1942: *Om musik. Ett urval essayer och kritiker*. Stockholm.
- Rabe, Julius 1927: "Wilhelm Peterson-Berger 60 år", i: *Göteborgs Handels- och Sjöfarts Tidning* 26.2.1927.
- Rabenius, Olof: "Wilhelm Peterson-Berger", i: *Svenska Dagbladet* 7.3.1943.
- Rosenborg, Einar 1943: "Kring några P.-B.-brev", i: *Musikmänniskor. Personliga minnen av bortgångna*

- svenska tonsättare*, red. F. H. Törnblom, Hågkomster och livsintryck 24, Uppsala, s. 206–28.
- Rosengren, Henrik 2001: *Cause célèbre. "Juden" som nationellt hot i Sverige 1917–1929. Tre Fallstudier.* C-uppsats, Historiska institutionen, Lunds universitet.
- Ternhag, Gunnar 2000: "Om sambandet mellan folkmusikinsamling och tonsättning av folkmusik-baserade verk – med utgångspunkt i samarbetet mellan Karl Tirén och Wilhelm Peterson-Berger." i: *Svensk tidskrift för musikforskning* 2000, s. 57^s78.
- Widestedt, Kristina 2001: *Ett tongivande förnuft. Musikkritik i dagspress under två sekler.* Diss., JMK Stockholms universitet.
- Zweigbergk, Otto von 1952: "Mina journalistiska provår", i: *Bakom spalterna. Ur Dagens Nyheters historia*, d. I, 1889–1921, utg. Ivar Ljungquist, Stockholm, s. 13–71.

Summary

The spear of "Self-Will":

Notes on Wilhelm Peterson-Berger as music critic

The composer Wilhelm Peterson-Berger (1867–1942) was Sweden's most influential music critic during the first half of the 20th century, permanently employed at the daily "Dagens Nyheter" from 1896 to 1930. He published ca. 3,000 articles on various musical subjects, most of them with the "dreaded signature" *P.-B.* The protagonist of his opera *Arnljot* (1910) carries a magical spear, named "Self-Will," an epithet that also characterizes the composer/writer himself.

This article is a result of an ongoing inventory of P.-B.'s complete oeuvre, which will be published in 2003. His reputation as a mainly negative, destructive and downright mean critic should be balanced by the fact that he also wrote very positive critiques of many artists and composers. Negative judgements on the compositions of contemporary colleagues like Kurt Atterberg, Ture Rangström, Hugo Alfvén, and others, also made bitter enemies, who in turn contributed to a still existing distinct polarization regarding P.-B.'s compositions. His personal style as a writer is closely linked with his personality, which includes many contradictory qualities and narcissistic traits. A thorough analysis of P.-B.'s writings and compositions should include a renewed reading of his life and personality, which also offers interesting gender perspectives. Could not the spear "Självråde" (Self-Will) also be interpreted as a conspicuous Freudian symbol, which P.-B. sharpens all his life, against real and imagined enemies, and on top of it all, in public?